

KÉMIA ÉS KOMPLEX TERMÉSZETTUDOMÁNY: A komplex természettudományi ismeretek fontossága

Interjú Csorba F. László tankönyvszerkesztővel

Előző két lapszámunkban szintén egy-egy természettudományos tárggyal, a biológiával és a fizikával foglalkoztunk. Ebben a hónapban a kémia tantárgy megújítása kerül a középpontba lapunkban. A kémia kerettanterv módosításairól, a tankönyvek strukturális és módszertani átalakításairól, valamint a 11. évfolyamos természettudomány tantárgy kémia moduljáról **Csorba F. László** tananyagfejlesztővel beszélgettünk.

Szöveg: **Schvéd Brigitta**

Az új, 2020-ban bevezetett Nemzeti alaptanterv és a kémia kerettanterv módosításai hogyan érintették a kémia oktatását?

Az utóbbi években a középiskolákban annyiban változott általában véve a természettudományok oktatása, hogy 10. osztályra véget ér a teljes alapszintű képzés az összes természettudományos tárgyból, azaz fizikából, biológiából, földrajzból és kémiából. Ez az utóbbit tekintve látszólag nem nagy változás, mert korábban is véget ért 10. osztályban a kémia oktatása, a biológia miatt azonban – a szoros tantárgyközi összefüggések miatt – még a korábinál is nagyobb szükség van a tartalmi egyeztetésre. Ennek következtében természetesen a kémiát tekintve is változott – főként 9–10. évfolyamon – a tankönyvek témaköreinek sorrendje, illetve a témák egymásra történő utalásai. A témaköröket, illetve azok mélységét tekintve azonban nem beszélhetünk lényegi változásról. Ahogy korábban, úgy jelenleg is alapvetően a fakultációk keretében történik az emelt szintű érettségire történő felkészítés és felkészülés, ehhez pedig külön tankönyvek készülnek a 11. és 12. osztályos tanulók számára. Jelenleg a 9–10. osztályosoknak szóló új tankönyvek (A és B változat) állnak már rendelkezésre, a szintén kétkötetes, érettségire felkészítő 11–12. osztályos kötetek pedig megjelenés előtt állnak. Érdekes lehet a sorrend, hiszen az érettségi kimenet miatt előbb a 12. osztályos kötet készült el, melynek már megvan az engedélye is. A jövő évben fog elkészülni az ezt megelőző, szorosan hozzá kapcsolódó 11.-es kötet.

Mennyiben változtak a kémiatankönyvek?

A tartalmi módosításokat tekintve a fő cél természetesen nem a legújabb kémiai kutatási eredmények bevonása, hanem sokkal inkább az volt, hogy a kémiaoktatás még inkább kapcsolódjon a mindennapokhoz, ami meg is valósult. A 9–10. osztály esetében alapvetően meg-

újult tankönyvekkel találkozhatnak a tanulók, melyek a korábbiaknál is sokkal gyakorlatiasabb tudást adnak át, és bizonyos szinten megjelenik bennük a társtudományokkal való kapcsolat. A 11–12. osztályosoknak szóló könyvek esetében feltételezik a szerzők, hogy a motiváció már erős. Ezek korrekt, erősen gyakorlatotató tankönyvek, amelyek segítségével teljesíthető az emelt szintű érettségi követelményrendszere.

9–10. évfolyamon – a korábbi éveknek megfelelően – továbbra is két különböző tanmenet választható, így mind az A-, mind pedig a B-sorozatú 9–10. osztályos kémiatankönyvek megújultak. Az A-sorozat gyakorlatiasabb, strukturáltabb felépítésű, az egyes fejezetek főként egy-egy konkrét példa vagy kísérlet köré épülnek. Ezzel szemben a B-sorozatú kémiatankönyv klasszikusabb felépítésű, és az összes emelt szintű tantárgyi elem és követelmény szerepel benne, annak érdekében, hogy 11–12. évfolyamon legyen mire építeni a fakultációk és az érettségire történő felkészülés során. Ezeket természetesen ki is lehet hagyni, amennyiben az adott osztálynak nincsen rá szüksége, és visszatérhetnek rá azok, akik később érettségizni óhajtanak kémiából.

A két sorozat közül a szaktanárok a saját tanítási módszereikhez és az osztály igényeihez illeszkedő tanmenetet és tankönyvet választhatják.

Miben különbözik a 9–10. osztályban alkalmazott A-, illetve B-sorozat tankönyve? Milyen újítások, változtatások figyelhetők meg bennük a korábbi kémiatankönyvekhez képest?

Az A-sorozat gyakorlatiasabb, színesebb, valamint modulárisabb lett a korábbi tankönyvekhez képest, utóbbinak köszönhetően pedig a szaktanár jobban fel tudja osztani az órát, és könnyebben be tudja vonni többek között például a projektmunka módszerét a tanórai keretbe, ami nagyon újszerű. Egy jól tagolt, strukturált szerkezetű tankönyvről beszélhetünk, amelynek változatos és a korábbiaknál talán könnyebben emészthető a tartalma. A könyvet változatos tördelés jellemzi; a különböző blokkokba, matricákba elhelyezett alapvető információk jól irányítják és összpontosítják a figyelmet. A strukturáltság miatt az adott témakör részleteiben is elsajátítható egy-egy órán vagy otthon a tanuló számára. A számítós feladatok szolidan, mértékkel szerepelnek az A-sorozatban.

A B-sorozat elsősorban abban különbözik az A-sorozattól, hogy teljesen eredeti fejlesztés, ezen már új szerzői gárda dolgozott. Az eddigi tankönyveknél, valamint az A-sorozatnál is sokkal gazdagabb színkulcsot alkalmaztak a készítőik, ami kiválóan elkülöníti a közép- és az emelt szintű érettségire való felkészüléshez szükséges anyagrészeket, illetve a NAT-ban nem szereplő, de kiemelt anyagokat, érdekességeket. Alapvető tartalmát tekintve nincsen jelentős különbség az A-sorozathoz vagy a korábbi tankönyvekhez képest, de elvontabb, és több szöveg szerepel benne. Ez azonban nem meglepő és nem véletlen, hiszen a B-sorozat vállalkozik az emelt szintű érettségi tartalmi ismertetésére, annak érdekében, hogy 11–12. osztályban legyen mire építeni. Ahogy az A-sorozatnál, úgy itt is újdonság, hogy szerepelnek benne táblázatos összefoglalások, amelyek nagyon jók a tudás rendszerezésére. A B-sorozat tehát elvontabb tankönyv, több egyenlet és számítós feladat szerepel benne, minden benne van, ami az érettségire szükséges – jól áttekinthető és jól hasznosítható formában. Fontos kiemelni, hogy a 9–10. évfolyam számára a tankönyveken kívül elérhető egy-egy munkafüzet is, amely mindkét sorozathoz alkalmas.

Milyen változtatás várható a készülő 11–12. osztályos új tankönyvek esetében?

A 11–12. évfolyamnak szóló, megjelenés előtt álló két kötet kifejezetten az emelt szintű érettségire készíti fel a tanulókat. Emiatt nagyon erősen támaszkodik az első két évfolyam, főként pedig a B-sorozat tankönyvének teljes anyagára. Ahogy a korábbiaknál, úgy ezeknél a tankönyveknél is főként a gyakoroltatás, az elmélyítés a cél, nem pedig gyökeresen új ismeretek átadása. A táblázatos feladatok beépítése révén a 11–12. osztályos tankönyvek kapcsán is beszélhetünk újszerű elemről. Ez a típusú gyakorlatosság nagyon jól segíti és erősíti a csoportosítást, rendezést, osztályozást és áttekintés képességét az érettségire készülő tanulóknál.

Melyek azok a tanítási és tanulási módszerek, amelyeket a kémia tantárgy oktatása, illetve tanulása során nyújtanak az új tankönyvek, és amelyeket érdemes hasznosítani mind a pedagógusoknak, mind pedig a tanulóknak?

Gyakorlati vonatkozásai miatt a mai napig elengedhetetlen a kémia ismerete, a kémiaóráknak pedig ma is fontos része a kísérletek végzése. Az új tankönyvek lehetőséget adnak a projekt- és csoportmunkára, felépítésükkel is elősegítik, hogy a kísérletek jobban beépíthetők legyenek az órákba. Az önálló ismeretszerzés támogatását és a tankönyvön kívüli források felhasználását emelném még ki, amelyeket kifejezetten támogatnak az új tankönyvek, illetve munkafüzetek.

Mennyiben jelentősek a tantárgyközi összefüggések a kémia tantárgyat illetően?

A természettudományos tárgyak összességét tekintve a legszorosabb kapcsolat a kémia és a biológia között van, így nagyon fontosak az összefüggések. A 9–10. osztályos új tankönyvek A- és B-sorozatában van némi különbség a témakörök sorrendjét és mélységét illetően, amely főleg a biológiát, azon belül is a biokémiát (szerves kémia) érinti. A természettudományos tantárgyközi összefüggések minél hatékonyabb oktatása, illetve az interdiszciplinaritásra törekvés már korábban is megjelent, de az új alaptantervben még hangsúlyosabban jelen van. A gimnáziumi tanulók esetében 9–10. évfolyamon a fizika, kémia, biológia és földrajz tantárgyak keretében történik a természettudományos műveltség megalapozása, a nem szakirányon továbbtanulók számára pedig az új alaptanterv 11. évfolyam heti két órában – azaz alapóraszámot tekintve és az évre összesítve 68 órában – egy új tárgy, a természettudomány tanulását írja elő. Ennek keretében az adott iskola választása alapján a tanulók szaktárgyi programok, úgynevezett modulok (*biológia, fizika, földrajz és kémia* modulok) vagy integrált természettudományos program (*komplex természettudomány* modul) keretében haladhatnak tovább a természettudományos ismeretek alkalmazásában.

E 11. évfolyamon belépő természettudományos tárgynak hangsúlyozottan nem célja a lexikális ismeretek további gyarapítása vagy a szaktudományos ismeretek bővítésére való törekvés. Nem az adott diszciplína, hanem alapvetően egy-egy mindennapi probléma határozza meg a tantárgyi felépítést. A cél az, hogy az egyes modulok főbb témakörei közérthető nyelven mutassák be a diákok számára az aktuális és legégetőbb kérdéseket a különböző globális problémákkal, így például az éghajlatváltozással kapcsolatban. A tárgy révén lehetőség nyílik a természettudományos megismerés művészeti, irodalmi, történelmi vonatkozásainak bemutatására is. Az egyes modulokhoz, így a kémiához is egyéni kerettantervek tartoznak, de az oktatás középpontjában nem a lexikális ismeretek átadása, hanem a tanulás során alkalmazott módszerek sokfélesége, a csoportmunka, az egymás közötti vita, a projektfeladatok révén szerzett egyéni és közösségi tudás áll. A kerettantervekben javasolt témakörök inkább csak a lehetőségek sokaságát mutatják meg, amelyek mentén

a tanulási folyamat szerveződhet, így jó kapaszkodót és segítséget adnak a szaktanároknak az osztálytermi munka optimális megtervezéséhez.

Hogyan és milyen formában vezették be az integrált természettudományos programot? Mi a komplex természettudomány modul célja, és ezt hogyan segíti a modulhoz tartozó tankönyv?

A modul mindegyik természettudományos diszciplína – földrajz, biológia, kémia, fizika – elemeit tartalmazza, a tankönyvet is egy munkaközösség alkotta. A cél az addig megszerzett ismeretek összegzése, a tárgyközi kapcsolódások erősítése, és a komplex látásmód kialakítása. Lényeges elem a témakörök kialakításánál, hogy a diákok képet kapjanak a természettudományos elméletek keletkezésének folyamatáról, átlássák a különböző vizsgálati módszerek alapjait, el tudjanak gondolkodni ezeken. Kitűzött célja volt a készítőknél, hogy a diákok felismerjék a mindennapokban előforduló természettudományos problémákat, az általános állításokat. A témakörök között előtérbe kerülnek például a Föld természeti erőforrásai, a velük való gazdálkodás előzményei és jelenlegi állása, az élővilág diverzitása, az emberi tevékenység negatív hatása. A kapcsolódó kerettanterv bőven lehetőséget nyújt az információk gyűjtésére, a vélemények megfogalmazására és vitákban való ütköztetésére. A diákok a tanulás során kisebb csoportokban önállóan is fel tudják dolgozni ezeket – az őket is érdeklő és érintő – témákat, az eredményeiket pedig be tudják mutatni egymásnak poszterek, prezentációk formájában.

A 11. évfolyamos természettudomány tantárgy kémia modulját tekintve mi a cél az oktatás során? Ezt a modult választva és a hozzá tartozó tankönyvet forgatva milyen formában szerezhetnek kémiai ismereteket a tanulók?

A kémia modul célja, hogy az előzetes ismeretekre építve minél inkább kialakítsa a diákokban a természettudományokkal és benne a kémiai diszciplínával kapcsolatos holisztikus szemléletmódot. A modul lehetővé teszi, hogy a tanárok és a diákok az órák során ne csak egy-egy diszciplináris részproblémával foglalkozzanak, hanem el tudják helyezni a kémiát a természettudományok, sőt a társadalom egészében is. A modul tankönyvének feldolgozandó témaköreit áttekintve láthatjuk, hogy azok életközeli, érdekesek és aktuálisak, így valóban hasznosak lehetnek a tanulók számára. A fő cél a tanulók tájékozódásának irányítása az olyan globális kihívásokkal kapcsolatban, mint például a fenntarthatóság, amely minden modulban, így a kémiában is hangsúlyosan megjelenik, többek között a körkörös gazdálkodással összefüggő kémiai technológiákkal kapcsolatban. A modul oktatását az aktív tevékenységi formák (párbeszéd, szerepjáték, esszé-, beszámoló- és poszterkészítés, IKT-használat mind az információk keresésében, mind azok feldolgozásában) jellemzik, ezek egészítik ki és teszik teljessé a tankönyv feldolgozását. A tankönyv bőségesen utal az internetes forrásokra – például videókra –, annak érdekében, hogy a diákok az online térben is nézzenek utána egyes részkérdéseknek.

Amennyiben a 11. évfolyamon tanulók érdeklődését komolyan felkeltette a természettudomány tantárgy, milyen további lehetőségekkel élhetnek?

2005 óta lehetővé az integrált természettudományos érettségi vizsga, amely jelenleg még csak középszinten teljesíthető, tehát eredeti funkciója szerint tanulmányokat lezáró céllal működik. Legnagyobb eséllyel és legkönnyebben természetesen azok tudnak ebből a tárgyból érettségi vizsgát tenni, akik például olyan művészeti szakköznevelőkben tanulnak, ahol mindenki komplex természettudományt tanul, így akár előrehozott érettségi formájában is könnyedén lehetőséget a vizsga. Fontos kiemelni azonban, hogy a gimnáziumoknak is van lehetősége a szabadon választható keretből kiegészíteni az érettségi vizsga letételéhez szükséges óramennyiséget, valamint elég nagy játéktér van az intézményeknek a helyi tanterv készítésében is. Ebben szívesen segítünk az intézményeknek, akik bátran fordulhatnak az Oktatási Hivatal munkatársaihoz a helyi tanterv kidolgozásával, illetve vonatkozó pilotprogram beindításával kapcsolatban.

A természettudomány olyan korszerű vizsgatípus, melynek vonzerejét növeli, hogy szóbeli részét ki lehet váltani projektmunka készítésével, illetve annak bemutatásával. Kiemelném, hogy ha valaki ebből a tárgyból kíván érettségizni, akkor nem kell megijednie, mert nem négy tárgy teljes anyagának ismerete a cél. Az integrált vizsga tartalmának mennyisége nem haladja meg egyik szaktárgyi vizsgáét sem, a vizsga az összefüggésekre koncentrál. A műszaki, földrajzi, ökológiai ismeretek összefüggéseinek ismeretéről pedig akár a gazdasági vagy az orvosi, akár az agrár- vagy a pedagógiai pályára készülőknek nagy szüksége van. A természettudomány érettségét a felsőoktatási felvételinél már ma is számos képzési típusnál elfogadják. A természettudomány vizsgatárgyat választókat tekinthetjük egy bátor „előőrsnek”, akik fölismerik a komplex szemléletmód növekvő gyakorlati fontosságát, ugyanakkor egy ősi hagyomány megújítói is, akik a természet és ember egységére alapozva keresik tudásuk értelmét.